

Rapport 2009:43

Arkeologisk utredning, etapp 1

Väg 51

Delen Kolstad - Finspång

Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötlands län

Kjell Svarvar

Väg 51

Delen Kolstad - Finspång

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning och bakgrund	4
Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö.	4
Tidigare arkeologiska utredningar och undersökningar	4
Syfte	5
Metod och dokumentation	5
Resultat och åtgärdsförslag	6
Vägens äldre sträckning	6
Börsjö hammare	6
RAÄ 183, Risinge socken	8
Sammanfattande åtgärdsförslag	9
Referenser	9
Tekniska uppgifter.	11
Bilaga 1. Aktuella RAÄ- och ÖLM nr, objekt samt åtgärdsförslag . .	12
Bilaga 2. Beskrivningar av registrerade ÖLM nr	14
Bilaga 3. Beskrivningar av objekt nr	16
Bilaga 4. Revidering av berörda RAÄ nr.	17
Bilaga 5. Kartor.	18

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Inför planerad utbyggnad av väg 51 utefter sträckan Kolstad – Finspång till mötesfri landsväg med längsgående gång/cykelväg utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning, etapp 1. Uppdraget omfattade arkeologisk utredning inom korridorer på båda sidor vägen med en bredd på 10 m från vägs-länt. På de platser där ytterligare åtgärder i form av exempelvis öglor/hållplatser planerades utreddes även dessa ytor. Den sammanlagda sträcka som omfattades av den arkeologiska utredningen uppgick till ca 9,1 km.

Den arkeologiska utredningen visar att utredningskorridoren berör tolv forn- och kulturlämningslokaler samt tio arkeologiska utredningsobjekt. Östergötlands länsmuseum gör bedömningen att tretton områden bör omfattas av vidare arkeologiska åtgärder vid eventuell exploatering. Utöver detta bör det eventuella exploateringsarbetet planeras så att en fornlämningslokal bevaras.

Beslut om fortsatta arkeologiska åtgärder fattas av Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen Östergötland.

Kjell Svarvar
antikvarie

1502500

1505000

1507500

6510000

6510000

6507500

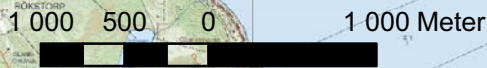
6507500

6505000

6505000

6502500

6502500

© Lantmäteriverket MS2008/06551

1502500

1505000

1507500

Inledning och bakgrund

Östergötlands länsmuseum utförde en arkeologisk utredning, etapp 1 utan KML-beslut inför planerad utbyggnad av väg 51 till mötesfri landsväg med långsgående gång/cykelväg utefter sträckan Kolstad - Finspång. Utöver gång/cykelvägen planerades på tolv lokaler utefter samma vägsträcka mindre åtgärder i form av öglor/hållplatser, uppställningsplatser, vändplatser och justering av vägskäl.

Den sammanlagda sträckan som omfattades av den arkeologiska utredningen uppgick till ca 9,1 km. Uppdraget omfattade arkeologisk utredning inom korridorer på båda sidor vägen med en bredd på 10 m från vägslänt. På de platser där ytterligare åtgärder i form av exempelvis öglor/hållplatser planerades utreddes även dessa ytor.

Den arkeologiska utredningen, etapp 1 utfördes den 7/4, 7/5 och 8/5 2009. Uppdragsgivare var Vectura Consulting AB som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska utredningen och för rapportarbetet var Kjell Svarvar. Fältarbetet utfördes av Kjell Svarvar och Anders Persson.

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Den aktuella sträckan av väg 51 är belägen mellan Finspång och Svärtinge och berör ett landskap som naturgeografiskt betecknas som Östergötlands norra skogsbygd. Vägsträckningen löper till största del direkt N om det sjösystem som är beläget mellan Finspång och sjön Glan. Området utefter vägsträckningen är ställvis uppodlat och framförallt i sträckningens SÖ del återfinns bebyggelse med medeltida belägg. Kolstad (ij kolstathum år 1364), Melby (Sigge af mit halby år 1360) och Vistinge (de vistingge extraetum år 1347) nämns alla i det historiska källmaterialet (SOFI) och namnformerna med efterlederna –stad, –by och –inge visar att bebyggelsen kan härledas till förhistorisk tid. Vid Melby är två gravfält av yngre järnålderstyp belägna (RAÄ 6 och 8, Risinge sn) vilket understryker bebyggelsens tidiga etablering. Nämda gravfält ligger ca 30 respektive 100 m SV om aktuell vägsträcka.

Vid Kolstad och Melby i utredningssträckans SÖ ände finns indikationer på att aktuella områden nyttjats betydligt tidigare än så. Vid Melby hittades under tidigt 1900-tal en tjocknackig hålmejsel av svart bergart. I åkermark, ca 30 m S om fyndplatsen, påträffades under en specialinventering år 1994 kvartsavslag, en lihultyxa och brända ben (RAÄ 182, Risinge sn). Inom Kolstads ägor har en slipad trindxyxa och en spetsnackig stenyxa påträffats (Ulfhielm

1995). Melby och Kolstad ligger på sjön Glans N sida vid den del av sjön där Glan övergår till Ysundaviken. Aktuell vägsträckning är belägen strax ovan 25-meters nivåkurva, vilket tillsammans med tidigare iakttagelser indikerar att utredningsområdet mycket väl kan innehålla boplatser av stenålderskaraktär. Detta gäller även resterande delar av utredningssträckan eftersom den till stor del följer sjösystemen.

En särskilt bevarandevärd utpekad kulturmiljö är belägen inom utredningssträckans V del. Området Risinge [E43] består bl a av Risinge kyrkomiljö och utgör riksintresse för kulturmiljövården med motive-ringen: Centralbygd samt äldre och yngre kyrkomiljöer i småkuperat odlingslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet. Området kring Risinge kyrka är även utpekad som en särskilt bevarandevärd kulturmiljö (K5 Risinge kyrkomiljö) i länsstyrelsens naturvårdsplan och kulturminnesprogram (Länsstyrelsen Östergötland 1983).

Tidigare arkeologiska utredningar och undersökningar

I samband med planering och färdigställande av förbifart Svärtinge, till vilken aktuell utredningssträckas SÖ ände ansluter, har en rad arkeologiska insatser genomförts. En arkeologisk utredning, etapp 1 berörde delvis Kolstads och Melbys ägor där ett antal presumtiva boplatslägen (objekt) och forn- och kulturlämningar observerades. Nämda utredning kom senare att kompletteras med en mindre utredning som föranleddes av en utökning av vägkorridor (Ulfhielm 1995 och 1996). Ett av dessa utpekade presumtiva boplatslägen (objekt VI), som berör nu aktuell breddning av vägsträcka, kom att omfattas av en arkeologisk utredning, etapp 2. I nämnda område, beläget i åkermark SV om aktuell vägsträcka vid Kolstad, påträffades dock inget av arkeologiskt intresse under den arkeologiska sökschaktsgrävningen (Rudh 2004).

Utöver de ovan nämnda arkeologiska insatserna har tre områden i direkt anslutning till nu aktuell utredningssträcka omfattats av arkeologiska utredningar och förundersökningar. Vid Kolstad gårdstomt, RAÄ 59, Risinge sn (bebyggd), genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med förstärkningsarbeten av elnätet i området. I det ca 700 m långa kabelschaktet påträffades tre anläggningar som tolkades utgöra stolphål. Ett av dessa daterades till 1430-1640 e Kr och bedömdes kunna härröra till en äldre bebyggelsefas i området (Björkhager 2008). I åkermark direkt N om aktuell utredningssträckas V ände vid Hårstorp, genomfördes en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 inför detaljplaneläggning. Inom det ca 19 hektar stora området grävdes 40 sökschakt. Endast en anläggning

av förhistorisk karaktär påträffades. Anläggningen som utgjordes av en härdbotten daterades till 70-240 e Kr (Lindberg 2008). Även ett område på S sidan av väg 51 vid Hårstorp kom att omfattas av en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 inför detaljplane-läggning. Inget av arkeologiskt intresse framkom vid denna utredning (Lindberg 2005).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ge en bild av de kända forn- och kulturlämningarnas karaktär och belägenhet samt påvisa sedan tidigare ej kända forn- och kulturlämningar inom aktuellt utredningsområde. Utöver detta skulle eventuella presumtiva lägen för fornlämningar lokaliseras inom utredningsområdet.

Lämningar som påträffades vid utredningen dokumenterades avseende typ och utbredning. Utredningens resultat ska vid eventuell framtida exploatering kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet, samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Utredningen ger också förslag på vidare antikvariska åtgärder på de platser där fornlämning eller möjlig fornlämning är belägen inför en eventuell exploatering.

Metod och dokumentation

Utredningen innehöll tre huvudmoment:

- Kart- och arkivstudier inklusive rektifiering av historiskt kartmaterial
- Inventering i fält av utredningssträckan
- Sammanställning av resultaten i rapportform

Utredningen kom att inledas med en kart- och arkivgenomgång inklusive rektifiering av historiskt kartmaterial. Därefter genomfördes en fältinventering utefter utredningssträckan. Lämningar som påträffades dokumenterades genom upprättande av beskrivning i enlighet med Riksantikvarieämbetets praxis samt lägesbestämdes med GPS-inmätning. I föreliggande rapport redovisas dessa efter preliminär nummerserie (ÖLM-nr). Presumtiva lägen för fornlämning redovisas som Objekt efter egen nummerserie.

Objektens avgränsning har utformats med hänsyn till områdets topografi och löper sålunda även utanför gällande utredningskorridor. Endast objekt som berör eller tangerar gällande korridor ingår i nedanstående sammanställning. En del av aktuell utredningssträckas Ö ände har tidigare omfattats av arkeologisk ut-

redning i samband med planering och färdigställande av förbifart Svärtinge (Ulfhielm 1995 och 1996). Några av de då utpekade objekten, här benämnda UV objekt, berör nu aktuell utredningssträcka och ingår sålunda i sammanställningen.

De forn- och kulturlämningslokaler (RAÄ och ÖLM nummer) som tas upp i nedanstående sammanställning är alla, med ett undantag, belägna inom eller i direkt anslutning till gällande utredningskorridor. Några av dessa är dock belägna något längre bort än 10 m från vägslänt men är ändå medtagna då detta ansetts vara relevant inom utredningen och för den kommande planeringen.

Samtliga tidigare registrerade lämningar (RAÄ-nr) utefter den aktuella utredningssträckan besiktigades vid fältinventeringen för att kontrollera dess status och kondition. I två fall kom revidering av sedan tidigare kända lämningars beskrivning, geometri, och antikvariska status att ske. De forn- och kulturlämningar som påträffades eller reviderades under utredningen inrapporterades till Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister FMIS efter avslutat fältarbete.

Lämningarna som redovisas efter utförd utredning kan indelas i nedanstående kategorier efter dess antikvariska status. Kategorierna definieras enligt följande:

Fast fornlämning. Registrerad fast fornlämning med fornlämningsnummer (RAÄ nummer), utmärkt på fastighetskartan eller nyupptäckt fast fornlämning upprättad efter preliminär nummerserie (ÖLM nummer). Fasta fornlämningar är skyddade enligt Kulturminneslagen (KML).

Bevakningsobjekt. Registrerad möjlig fornlämning i form av bevakningsobjekt med fornlämningsnummer (RAÄ nummer) vilken ej är markerad på fastighetskartan eller nyupptäckt möjlig fornlämning (ÖLM nummer). Detta innebär att lämningens status ej går att avgöra genom okulär besiktning utan måste utredas vidare, t ex vid exploatering. Hit räknas även de arkeologiska utredningsobjekt som utgör presumtiva fornlämningar. Objekten numreras efter preliminär nummerserie.

Övrig kulturhistorisk lämning. Lämningar med kulturhistoriskt värde, vilka normalt inte faller under Lagen om kulturminnen (SFS 1988:950). Lämningar i denna kategori är de som enligt rådande antikvarisk praxis inte uppfyller kriterierna för fast fornlämning. Dessa bör dokumenteras och i vissa fall karteras och särskild hänsyn bör tas vid exploatering (RAÄ och/eller ÖLM nummer).

Antikvarisk status	Antikvarisk åtgärd
Fast fornlämning	Arkeologisk förundersökning el. bevaras
Bevakningsobjekt	Arkeologisk utredning, etapp 2
Övrig kulturhistorisk lämning	Annan lagstiftning - dokumentation/hänsyn
Uppgift om	Ingen åtgärd
Arkeologiskt utredningsobjekt	Arkeologisk utredning, etapp 2

Figur 3. Tabell som visar gängse antikvariska åtgärder för respektive statuskategori.

Uppgift om. Lämningar som är kända genom tidigare uppteckningar eller muntlig källa men som inte återfunnits eller bedöms kvarligga. Dessa kräver vanligtvis inga efterföljande arkeologiska åtgärder (RAÄ och/eller ÖLM nummer).

Resultat och åtgärdsförslag

Efter sammanställning över sedan tidigare kända fornlämningar, kart- och arkivstudier och avslutad fältinventering kan konstateras att den aktuella utredningssträckan berör tolv forn- och kulturlämningslokaler (RAÄ och ÖLM nummer) och tio utredningsobjekt (se bilaga 1 och 5). Utöver detta registrerades ytterligare en forn- och kulturlämningslokal utifrån historiskt kartmaterial, belägen strax utanför utredningsområdet. Två av de sedan tidigare kända forn- och kulturlämningslokalerna (RAÄ 175 och 183, Risinge sn) kom att revideras inom utredningen gällande geometri, antikvarisk status och beskrivning, då uppgifterna i fornminnesregistret befanns vara felaktiga (se bilaga 4).

Av de tolv berörda forn- och kulturlämningslokalerna var fem kända sedan tidigare och registrerade i form av RAÄ nummer (RAÄ 7, 175, 183, 231 och 305, Risinge sn). Två av dessa lokaler kräver en arkeologisk förundersökning vid eventuell exploatering och en lokal bör bevaras (se bilaga 1). Under fältinventeringen har sju forn- och kulturlämningslokaler, som är belägna direkt invid eller inom aktuell utredningssträcka, registrerats i form av ÖLM nummer (ÖLM 1-2 och 4-8, se bilaga 2). En av dessa lokaler kräver ytterligare åtgärder vid eventuell exploatering (se bilaga 1). De övriga kräver inga arkeologiska åtgärder.

Utöver dessa lokaler har sex objekt i form av presumtiva boplatsslägen registrerats utefter berörd utredningssträcka (objekt I-VI, se bilaga 3). Dessa områden kräver en arkeologisk utredning, etapp 2 i form av sökschaktsgrävning vid eventuell exploatering. En ca 2 km lång sträcka av gällande utredningssträckas Ö ände har tidigare omfattats av arkeologisk utredning i samband med planering och färdigställande av förbifart Svärtinge (Ulfhielm 1995 och

1996). Fyra av de då utpekade objekten, i denna sammanställning benämnda UV objekt, berör nu aktuell utredningssträcka (UV objekt II-IV och VII). Även dessa kräver en arkeologisk utredning, etapp 2 i form av sökschaktsgrävning vid eventuell exploatering. För beskrivning av dessa objekt hänvisas till ovan nämnda rapporter.

Vägens äldre sträckning

Aktuell vägsträcka har över tid rätats ut och bredats. En stor del av den äldre vägsträckningen, som inte överlagras av dagens sträckning, är på sina håll bevarad och brukas än idag som körväg. Majoriteten av dessa parallellt löpande vägsträckningar utgjorde landsväg under sen tid och utgörs sålunda till sin utformning av en modern markväg. Endast på ett ställe inom gällande utredningssträcka, NV om ÖLM 8 och på N sidan om väg 51, kunde en idag övergiven vägbank iakttas som härrör från en äldre fas. Denna kvarliggande sträckning befanns dock vara så kort att något bevarandevärde ej längre ansågs kvarligga.

Eftersom vägen har rätats ut och breddats i modern tid ligger dagens vägsträckning på sina håll nedsprängd i landskapet. Detta har medfört att en stor del av de torp och backstugor som i äldre tid varit placerade invid vägen och som utgjorde ett karaktäristiskt inslag i det äldre kulturlandskapet har uttraderats. Något som inte minst gällande utredning visar. Av de sex identifierade, numera försvunna, torp och backstugorna (RAÄ 305 samt ÖLM 2-5 och 8) som varit placerade utefter aktuell vägsträcka befanns endast en torplämning vara bevarad.

Börsjö hammare

Vid sjön Grons utlopp i Åmlången har man tidigare nyttjat vattenkraften till en rad industriella anläggningar. Under Stjärnviks säteri, f d Börsjö, lydde tidigare Börsjö järnbruk. Bruket som var byggt på frälse grund var beläget vid det nedre av tre fall. Idag är endast det mellersta fallet bevarat och där ligger idag en kraftstation. Platsen för Börsjö järnbruk och det nedre fallet skärs idag av väg 51.

Figur 4. Milstolpe, RAÄ 7, Risinge sn belägen på yttersta delen av nedsprängd bergklack, från NÖ. Milstolpen kan ses inringad i bildens mittersta del och är belägen direkt SV om vägens äldre sträckning. Avståndet till dagens vägbanan är ca 15 m. Milstolpar sattes upp i samband med att gästgiverförordningen tillkom år 1649. De flesta milstolpar restes under 1700-talet. Utefter aktuell vägsträcka inom Risinge socken fanns förr två gästgivaregårdar, dels i Melby, dels i Gammalstorp beläget V om Finspång (Widegren 1828:148). Foto Anders Persson, ÖLM.

Figur 5. Del av stensatt vattenränna vid RAÄ 175, Risinge sn, från SÖ. Vattenrännan, belägen söder om väg 51, har med största sannolikhet nyttjats som kraftutvinning till den i området tidigare belägna Börsjö hammare. Hammaren omnämns första gången år 1627. Vid utredningstillfället skedde en revidering av hammarområdets geometri, beskrivning och antikvariska status enligt idag gällande antikvariska praxis. Foto Anders Persson, ÖLM.

”Börsjö hammar” omnämns i en dombok år 1627 men vattenkraften i området har sannolikt nyttjats mycket tidigare än så. Exempelvis omnämns ”Börsjö kvarn” i Älvsborgs lösen år 1571 (Wennberg 1947). Börsjö järnbruk som beskrivs av Widegren i början av 1800-talet består då av: en stångjärnshammare med tvenne härdar...en knipphammare och tvenne spikhamrar ...vid bruket är en qvarn med tre par stenar (Widegren 1828:142). På 1850-talet upphörde samarbetet mellan Börsjö och Finspång. År 1855 infördes s k Franche-Comésmede i ett försök att rädda verksamheten men år 1861 lades bruket ned (ÖLM:s topografiska arkiv).

Vid fältinventeringen befanns uppgifterna i fornminnesregistret till ovan nämnda lokal vara i behov av revidering. Områdets avgränsning har utökats under utredningen eftersom en del av lokalens komponenter inte inrymdes i den tidigare geometrin. Området sträcker sig nu på båda sidor om väg 51.

RAÄ 183, Risinge socken

Fornlämningslokalen RAÄ 183, Risinge socken utgjordes enligt uppgifter från revideringsinventeringen år 1979 av en naturbildning i form av en moränan-

samling belägen i ledningsgata norr om väg 51. Lämnningen hade sålunda ej fornlämningsstatus i fornminnesregistret.

I området hade ett kryss markerats på registerkartan från 1947-års fornminnesinventering. Detta låg sannolikt till grund för besöket på platsen vid revideringsinventeringen 1979, vid vilket tillfälle man registrerade naturbildningen RAÄ 183, Risinge socken. Läget för kryssmarkeringen har dock misskollats vid revideringsinventeringen. Ca 25 m NV om naturbildningen är en fast forn lämning i form av en stensättning belägen, vilken påträffades vid utredningstillfället. Det är med största sannolikhet denna forn lämning som avses med kryssmarkeringen på registerkartan från 1947-års fornminnesinventering och som dessvärre aldrig kom att registreras under fornminnesinventeringen år 1979.

I och med att misstaget upptäcktes vid utredningstillfället reviderades uppgifterna i fornminnesregistret. RAÄ 183, Risinge socken utgörs numera av en fast forn lämning i form av en stensättning. Stensättningen är rund, 6-7 m i diameter och 0,3 m hög, med stenfyllning av 0,3-0,6 m stora stenar. Den är belägen på en moränbunden bergsrygg, ca 20 m N om aktuell väg bana.

Figur 6. Stensättning, RAÄ 183, Risinge sn belägen på moränbunden mindre bergsrygg N om väg 51, från NÖ. Vid utredningstillfället skedde en revidering av forn lämningens geometri, beskrivning och antikvariska status. Vid eventuell exploatering som medför intrång bör en arkeologisk förundersökning vidtas. Foto Anders Persson, ÖLM.

Sammanfattande åtgärdsförslag

Östergötlands länsmuseum gör den slutgiltiga bedömningen att 13 lokaler (RAÄ 175 och 183, Risinge sn, ÖLM 1 samt objekt I-VI och UV objekt II-IV och VII) bör omfattas av vidare arkeologiska åtgärder inför eventuell exploatering som medför intrång. Utöver detta bör kommande exploatering planeras så att fornlämning RAÄ 7, Risinge sn i form av en milstolpe bevaras på sin ursprungliga plats (se bilaga 1 och 5).

Om tänkt exploatering medför att nedanstående lokaler berörs, krävs arkeologiska åtgärder enligt följande:

- Arkeologisk förundersökning bör genomföras inom fornlämningslokalerna RAÄ 175 (hammarområde) och RAÄ 183 (stensättning), Risinge sn samt ÖLM 1 (bytomt/gårdstomt).
- Arkeologisk utredning, etapp 2 bör genomföras inom de arkeologiska utredningsobjekten (objekt I-VI och UV objekt II-IV samt VII).

Fortsatta arkeologiska åtgärder kräver beslut enligt Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Beslut om tillstånd fattas av Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen Östergötland.

Referenser

Björkhager, V. 2008. *Kolstad 2:50 och 2:70. RAÄ 59, Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötlands län*. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2008:36. Östergötlands länsmuseum, Avdelningen för arkeologi.

Lindberg, R. 2005. *Ny brandstation i Finspång. Hårstorp 1:1, Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötlands län*. Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2. Rapport 2005:98. Östergötlands länsmuseum, Avdelningen för arkeologi.

Lindberg, R. 2008. *Hårstorp 1:1. RAÄ 322, Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötlands län*. Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2. Rapport 2008:106. Östergötlands länsmuseum, Avdelningen för arkeologi.

Natur kulturmiljöer i Östergötland. 1983. Naturvårdsplan och kulturminnesprogram. Länsstyrelsen Östergötland.

Rudh, S. 2004. *Riksväg 51, förbifart Svärtinge. Utredningar etapp 2 inför ombyggnation av Riksväg 51 genom Svärtinge, Östra Eneby sn, Bråbo hd, Östergötland*. Arkeologisk utredning, etapp 2. Rapport UV Öst 2004:56. Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar.

Schönbeck, M. 2007. *Förstudie kulturmiljö Rv51, Finspång – Kolstad, Ringstamon – Herrstadberg, Risinge, Östra Eneby och Kvillinge socknar i Finspångs och Norrköpings kommuner*. Östergötlands länsmuseum, dnr 164/07 (stencil).

Ulfhielm, A. 1995. *Rv 51, förbifart Svärtinge. Risinge socken i Finspångs kommun, Kvillinge och Östra Eneby socknar i Norrköpings kommun, Östergötland*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Rapport UV Linköping 1995:45. Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar.

Ulfhielm, A. 1996. *Rv 51, förbifart Svärtinge. Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötland*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Rapport UV Linköping 1996:8. Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar.

Wennberg, A. 1947. *Lantbebyggelsen i Nordöstra Östergötland 1600-1875*. Lund.

Widegren, P D. 1828. *Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland. Andra bandets första häfte; om länets 4:de 5:te och 6:te fögderier*. Linköping.

Otryckta källor

Fornminnesregistret för Risinge socken

www.lansstyrelsen.se/ostergotland/kulturmiljo/riksintressen

www.sofi.se/ortnamnsregistret

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens kartarkiv, LMS, akt D84-97:1. Storskifte, Ölsta, 1761.

Lantmäteristyrelsens kartarkiv, LMS, akt D84-33:4. Laga skifte, Hult, 1841.

Lantmäteristyrelsens kartarkiv, LMS, akt D84-33:1.
Geometrisk avmätning, Hult, 1722.

Lantmäteristyrelsens kartarkiv, LMS, akt D84-92:2.
Storskifte, Vistinge, 1760.

Lantmäteriet i Linköping, akt 05-FIN-247. Laga
skifte, Börsjö/Stjärnvik, 1899.

Lantmäteriet i Linköping, akt 05-FIN-79. Storskifte,
Torpet, 1801.

Lantmäteriet i Linköping, akt 05-FIN-159. Laga
skifte, Torpet, 1840.

Rikets allmänna kartarkiv, Häradseconomiska kartan
1868-77, bladnamn Finnspång, rakid J112-55-9.

Rikets allmänna kartarkiv, Häradseconomiska kartan
1868-77, bladnamn Rodga, rakid J112-55-10.

Tekniska uppgifter

Plats	Väg 51, delen Kolstad - Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspång
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 7, 175, 183, 231 och 305, Risinge sn
Ekonomiska kartans blad	9G 1a Risinge 9G 1b Ysunda
Koordinater	X6505720-6508900 Y1501000-1508730
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning, etapp 1 utan KML-beslut
Länsstyrelsens dnr	-
Länsstyrelsens handläggare	-
Länsstyrelsens beslut	-
ÖLM dnr	126/09
ÖLM projekt nr	530926
Uppdragsgivare	Vectura Consulting AB
Kostnadsansvarig	Vectura Consulting AB
Projektansvarig	Kjell Svarvar
Personal	Anders Persson
Fältarbetstid	7/4, 7/5 och 8/5 2009
Totalt utreddes	ca 9,1 km
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala bilder
Analyser	-
Grafik	Kjell Svarvar/Johan Levin
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:43 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Aktuella RAÄ- och ÖLM nr, objekt samt åtgärdsförslag

Obj id	Lämningstyp	Beskrivningsord	Antikvarisk status
RAÄ 231	Bro	Stenbro	Övrig kulturhistorisk lämning
RAÄ 175	Hammarområde	Hammarområde	Fast fornlämning
RAÄ 183	Stensättning	Stensättning	Fast fornlämning
RAÄ 7	Vägmärke	Milstolpe	Fast fornlämning
RAÄ 305	Lägenhetsbebyggelse	Torp, plats för	Uppgift om
ÖLM 1	Bytomt/gårdstomt	Bytomt	Bevakningsobjekt
ÖLM 2	Lägenhetsbebyggelse	Torp, plats för	Uppgift om
ÖLM 3	Lägenhetsbebyggelse	Backstuga, plats för	Uppgift om
ÖLM 4	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning	Övrig kulturhistorisk lämning
ÖLM 5	Lägenhetsbebyggelse	Torp, plats för	Uppgift om
ÖLM 6	Husgrund, historisk tid	Källargrund	Övrig kulturhistorisk lämning
ÖLM 7	Förvaringsanläggning	Förvaringsgrop	Övrig kulturhistorisk lämning
ÖLM 8	Lägenhetsbebyggelse	Backstuga, plats för	Uppgift om
Objekt I			
Objekt II			
Objekt III			
Objekt IV			
Objekt V			
Objekt VI			
UV Objekt II			
UV Objekt III			
UV Objekt IV			
UV Objekt VII			

Kart ref	Åtgärdsförslag	Kommentar
	Hänsyn	Ombyggd f d stenvalvsbro.
D84-33:1	Arkeologisk förundersökning	”Börsjö hammar” år 1627. Reviderad geometri, status och beskrivning.
	Arkeologisk förundersökning	Berörs troligtvis ej. Reviderad geometri, status och beskrivning.
D84-53:2	Bevaras	
D84-53:1	Ingen åtgärd	
D84-97:1	Arkeologisk förundersökning	Berörs troligtvis ej. Ölsta bytomt, bebyggd. Äldsta belägg år 1399.
D84-33:4	Ingen åtgärd	Torpet ”Vadet” år 1800.
D84-33:1	Ingen åtgärd	Berörs ej. Ej namngiven backstuga år 1722.
05-FIN-247	Ingen åtgärd	Torpet ”Nabben” år 1740. Bebyggt under sen tid.
05-FIN-79	Ingen åtgärd	Torpet ”Tallbacken” år 1775.
	Ingen åtgärd	
	Ingen åtgärd	
D84-92:2	Ingen åtgärd	Ej namngiven backstuga år 1760.
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Grav- och boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Grav- och boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Boplatsläge
	Arkeologisk utredning, etapp 2	Gravläge

Bilaga 2. Beskrivningar av registrerade ÖLM nr

ÖLM 1

Bytomt, ca 220 x 100-135 m (NNV-SSÖ), utsträckning enligt lantmäteriakt. Ölstad tomt enligt 1761-års storskifteskarta. Tomten är bebyggd. Äldsta skriftliga belägg är år 1399.

Antikvarisk status: Bevakningsobjekt

Lämningstyp: Bytomt/gårdstomt

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge

Terräng: Svagt S-sluttande moränmark, N om våtmark (f d sjö). Tomtmark.

Koordinater: X6508725 Y1501640

ÖLM 2

Torp, plats för. Enligt laga skifteskartan över Hult från år 1841 ska torpet ”Wad” legat på platsen. Torpet ”Vadet” under Hult omnämns första gången år 1800. Området skärs idag av nedsprängd vägbana.

Antikvarisk status: Uppgift om

Lämningstyp: Lägenhetsbebyggelse

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge

Terräng: Vägområde direkt S om delvis bortsprängd mindre moränhöjd. Vägområde.

Koordinater: X6509084 Y1502451

ÖLM 3

Backstuga, plats för. Enligt geometrisk avmätning över Hult från år 1722 ska en backstuga legat på platsen. Området förefaller vara urschaktat. Vid besiktningstillfället kunde inga spår av bebyggelse iakttas.

Antikvarisk status: Uppgift om

Lämningstyp: Lägenhetsbebyggelse

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge

Terräng: Ö sluttning av mindre moränhöjd. Äldre åkermark.

Koordinater: X6509182 Y1502541

ÖLM 4

Torplämning, ca 120 x 30-70 m (NV-SÖ). Inom området är 3 uthusgrunder, 1 närmast intakt jordkällare, fossil åkermark och i områdets N och NÖ del ställvis stenskodda vägbankar. Bostadsgrunden sannolikt bortschaktad. Läget för torpet ”Nabben” enligt den häradsekonomiska kartan och laga skifteskartan över Börsjö/Stjärnvik från år 1899. Bostadshuset kan ännu iakttas på den senare ekonomiska kartan. Torpet omnämns första gången år 1740.

Antikvarisk status: Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningstyp: Lägenhetsbebyggelse

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge

Terräng: Avsatser i ställvis brant S-sluttande morän- och bergmark. Igenväxande hagmark.

Koordinater: X6509000 Y1504390

ÖLM 5

Torp, plats för. Enligt skifteskartorna från år 1801 och 1840 över Torpet ska torpet ”Tallbacken” legat på platsen. Platsen utgör idag vägområde. Direkt NÖ om väg är rester av fossil åkermark och upplagd röjningssten. Torpet Tallbacken under Torpet omnämns första gången år 1775. Sista dokumentationsår är år 1849.

Antikvarisk status: Uppgift om

Lämningstyp: Lägenhetsbebyggelse

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda

Terräng: Flack stenig moränmark, direkt SV om bergshöjd. Vägområde.

Koordinater: X6508416 Y1505612

ÖLM 6

Källargrund, 5,5 x 4,5 m (N-S) och intill 1,8 m h med ingång i S. Vålbyggd av huggna granitstenar och murbruk och ingrävd i S sluttning, 2 m dj. På S väggen är ett ankarjärn.

N och NV om grunden är ett område med förvaringsgropar, runda till närmast kvadratiska, 3-4 m diam och 1-1,3 m dj. I 2 av groparna är rester av träkonstruktioner. I anslutning till groparna i NV har ytlig bergtäkt bedrivits.

Antikvarisk status: Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningstyp: Husgrund, historisk tid

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda

Terräng: Brant S sluttande stenig moränmark, SSÖ om mindre bergshöjd. Skogsmark (lövskog).

Koordinater: X6508339 Y1505738

ÖLM 7

Förvaringsgrop, 1,5 m diam och 0,7 m dj. Kring kanten är en vall, 1 m br och 0,1-0,3 m h.

Antikvarisk status: Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningstyp: Förvaringsanläggning

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda

Terräng: Sadelläge på mindre bergshöjd, N om väg. Skogsmark (blandskog).

Koordinater: X6508079 Y1506125

ÖLM 8

Backstuga, plats för. Enligt storskifteskarta över Vistinge från år 1760 ska en icke namngiven backstuga legat på platsen. Området skärs idag av nedsprängd vägbana.

Antikvarisk status: Uppgift om

Lämningsstyp: Lägenhetsbebyggelse

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda

Terräng: Vägområde mellan moränhöjder i N och S.
Vägområde.

Koordinater: X6508029 Y1506129

Bilaga 3. Beskrivningar av objekt nr

Objekt I

Boplatsläge, ca 100 x 80-100 m (NNÖ-SSV) beläget i S sluttande ställvis hållbunden hagmark, NÖ om vattendrag. Området skärs av riksväg.

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge
M ö h: 25-35
Mittkoordinat: X6509335 Y1503515

Objekt II

Boplatsläge, ca 55-150 x 30-75 m (NV-SÖ) beläget i Ö och V sluttande skogsbeväxt äldre åkermark, på båda sidor om bäckravin.

Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge
M ö h: 25-35
Mittkoordinat: X6509140 Y1504160

Objekt III

Boplatsläge, ca 250 x 50-130 m (NV-SÖ) beläget på krön och avsatser i svagt SV sluttande åkermark, NÖ om vik.

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda
M ö h: 25-35
Mittkoordinat: X6508530 Y1505280

Objekt IV

Boplatsläge, ca 100 x 70 m (VNV-ÖSÖ) beläget i svagt SÖ sluttande åkermark, N om vik.

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda
M ö h: 25-35
Mittkoordinat: X6507860 Y1506740

Objekt V

Boplatsläge, ca 55-90 x 30-70 m (NV-SÖ) beläget i V sluttande hagmark i sadelläge och tidigare exponerat mot vik i NV. I hagmarken direkt ÖSÖ om objektet har en tjocknackig hålmjöl hittats år 1925. Under en tidigare gjord specialinventering efter stenåldersboplatser år 1994 påträffades i samma område kvarts- och bergartsavslag, brända ben och en lihultyxa. Detta område, direkt ÖSÖ om aktuellt objekt, är tidigare registrerat i fornminnesregistret som en boplats utan synlig anläggning (RAÄ 182:2, Risinge sn).

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda
M ö h: 35-45
Mittkoordinat: X6507185 Y1507390

Objekt VI

Grav- och boplatsläge, ca 160 x 100 m (NV-SÖ) beläget i svagt SÖ sluttande åkermark, N om vik och Ö om gravfält (RAÄ 6, Risinge sn).

Ekonomiskt kartblad: 9G 1b Ysunda
M ö h: 25-35
Mittkoordinat: X6506915 Y1507520

Bilaga 4. Revidering av berörda RAÄ nr

RAÄ 175, Risinge sn

Hammarområde, ca 170 x 20-45 m (VNV-ÖSÖ och NNV-SSÖ). Inom området är 1 husgrund, 1 jordkällargrund, 1 vattenränna, 1 vägbank och slaggförekomst. Husgrunden är 10 x 7 m (N-S) och intill 1,5 m h bestående av en kraftig syllstensgrund av huggna stenar, belägen i SV sluttning. Jordkällargrunden är 4 x 3 m och 0,8 m dj. Vattenrännan, i områdets S del och på Ö sidan av ån, utgörs av rester av en stensködd och kallmurad vattenränna belägen utefter en ca 10 m l sträcka. Rännan bör ha ingått i hammarsmedjan. Vägbanken är ca 100 m l, 4-5 m br, belägen i SV sluttning och förefaller till stor del vara uppbyggd av slagg. Utefter SV kanten är ställvis stensköning i ett skikt. Slaggförekomsten, med osäker utbredning, förekommer framförallt i markskärning mot SSV och i vägbanken. Slaggen utgörs av brunbrunsvart hammarslagg, blåsig med lättflutet ytskikt, 0,02-0,2 m st. Hammarsmedjan riven/förstörd. Dess ursprungliga läge är osäkert men det bör ha varit i anslutning till nuvarande vägsträckning. Hammaren kan iaktas på en geometrisk avmätning över Hult från år 1722. På laga skifteskartan över Börsjö/Stjärnvik från år 1899 kan en dammvall iaktas på platsen för dagens väg. "Börsjö hammar" omnämns första gången år 1627 och hammaren lades ner år 1861.

Antikvarisk status: Fast fornlämning
Lämningstyp: Hammarområde
Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge
Terräng: Ställvis brant SV sluttande moränmark i ådal. F d hagmark.
Koordinater: X6509380 Y1503410

RAÄ 183, Risinge sn

Stensättning, rund, 6-7 m diam och 0,3 m h. Övermossad något gropig fyllning av 0,3-0,6 m st stenar, enstaka intill 1 m st block ingår. Fyllningen utfallen i V delen, delvis oklar begränsning. Ett skarpkantat block i stensättningens mitt visar sannolikt spår av sprängning.

Antikvarisk kommentar: Platsen för stensättningen var markerad med ett kryss på registerkartan från 1947-års inventering. Detta har sannolikt legat till grund för besöket på platsen vid revideringsinventeringen 1979. Läget har dock misstolkats varför fornlämningen aldrig påträffades och registrerades vid revideringstillfället. Dock registrerades en moränansamling av inventeraren som stensättning. Denna ändrades av platsledaren till en stensättningsliknande bildning, belägen i kraftledningsgata. Denna naturbildning är belägen 25 m SÖ om stensättningen.

Antikvarisk status: Fast fornlämning
Lämningstyp: Stensättning
Ekonomiskt kartblad: 9G 1a Risinge
Terräng: Moränbunden bergsrygg. Skogsmark (lövskog).
Koordinater: X6509333 Y1503708

Bilaga 5. Kartor

Inför planerad utbyggnad av väg 51 utefter sträckan Kolstad – Fin-spång till mötesfri landsväg med längsgående gång/cykelväg utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning, etapp 1. Uppdraget omfattade arkeologisk utredning inom korridorer på båda sidor vägen med en bredd på 10 m från vägslänt utefter en ca 9,1 km lång sträcka.

Den arkeologiska utredningen visar att utredningskorridoren berör 12 forn- och kulturlämningslokaler samt 10 arkeologiska utredningsobjekt. Östergötlands länsmuseum gör bedömningen att 13 områden bör omfattas av vidare arkeologiska åtgärder vid eventuell exploatering. Utöver detta bör det eventuella exploateringsarbetet planeras så att 1 fornlämningslokal bevaras.